

Θεμελίωση και προοπτική τῆς χριστιανικῆς ζωῆς

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ*

Ἡ χριστιανική ζωή θεμελιώνεται σὰ μυστήρια. Αὐτὰ δὲν ἀποτελοῦν μαγικὲς τελετὲς ποὺ ἀλλάζουν μηχανικὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν ζωὴ του, ἀλλὰ δωρεὲς τοῦ Θεοῦ ποὺ ἀνακαινίζουν τὴν ὑπαρξή του μὲ τὴν συγκατάθεση καὶ συνεργασία του. Τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας εἶναι κτιστὰ μέσα, μὲ τὰ ὁποῖα μεταδίδεται ἡ ἄκτιστη χάρις τοῦ Θεοῦ. Τὸ Βάπτισμα, τὸ Χρῆσμα καὶ ἡ θεία Εὐχαριστία, τὰ βασικὰ αὐτὰ μυστήρια μὲ τὰ ὁποῖα εἰσάγεται καὶ διατηρεῖται ὁ ἄνθρωπος στὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὴν Ἐκκλησία, θεμελιώνουν ἓνα νέο τρόπο ζωῆς γιὰ τὸν ἄνθρωπο.

Ἡ συμμετοχὴ σὰ μυστήρια δηλώνει τὴν ἐκούσια αὐτοδέσμευση τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀκολουθήσει τὸν Χριστὸ καὶ νὰ συμμορφώσει τὴν ζωὴ του κατὰ τὸ πρότυπο καὶ τὸ θέλημά του. Ἡ αὐτοδέσμευση αὐτή, ποὺ ἐκδηλώνεται σὲ ἠθικὸ ἐπίπεδο, προσλαμβάνει ὄντολογικὸ περιεχόμενο καὶ ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ. Ὁ ἄνθρωπος ἀνακαινίζεται καὶ εἰσάγεται σὲ μιὰ καινούργια προοπτικὴ ζωῆς. Καλεῖται νὰ περιπατήσει «ἐν καινότητι ζωῆς»¹, γιὰ νὰ ἀφομοιώσει ὡς πρόσωπο τὴν νέα ὄντολογία, στὴν ὁποία τὸν μυσταγωγοῦν τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας· νὰ μείνει ἐνωμένος μὲ τὸν Χριστὸ καὶ νὰ καταστῆ κοινωνὸς τῆς ζωῆς του μετέχοντας στὴν ταπείνωσή του καὶ προσβλέποντας στὴν ἔνδοξη φανέρωση του².

Ἡ παραμονὴ στὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ δὲν ἀποτελεῖ παθητικὴ κατάσταση ἀλλὰ δυναμικὴ διαδικασία. Δὲν πραγματοποιεῖται μόνο μὲ τὴν συμμετοχὴ σὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν Χριστὸ καὶ τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Χριστὸ ἐκδηλώνεται μὲ τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν του· καὶ ἡ τήρηση τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ διατηρεῖ τὸν πιστὸ στὴν

* Ὁ Γεώργιος Μαντζαρίδης εἶναι Ὁμότιμος Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ.

1. Βλ. *Ρωμ.* 6,4.

2. Βλ. *Κολ.* 3,4.

ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ³. Μόνο ὅποιος τηρεῖ τὶς ἐντολὲς τοῦ Χριστοῦ μένει ἐν τῷ Χριστῷ καὶ ὁ Χριστὸς «ἐν αὐτῷ»⁴.

Ἡ ἔνωση ὅμως μὲ τὸν Χριστὸ ὀδηγεῖ σὲ ρήξη μὲ τὸν κόσμον. Ἡ χριστιανικὴ ζωὴ δὲν συμβιβάζεται μὲ τὴν συνήθη ζωὴ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ φαίνεται παράδοξη καὶ εἶναι γενικὰ ἀντίθετη πρὸς αὐτήν. Ἡ προσχώρηση στὴν ζωὴ τοῦ κόσμου ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν Χριστό. Ὁ Χριστιανὸς ὀφείλει νὰ συντονίζει τὴν ζωὴ του μὲ τὴν ζωὴ καὶ τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ, στὸ σῶμα τοῦ ὁποῖου ἀνήκει. Χωρὶς τὸν συντονισμό αὐτὸν δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ διατήρηση τῆς ἐνότητος μὲ τὸν Χριστὸ καὶ ἡ παραμονὴ στὸ σῶμα του. Ὅπως ἐπισημαίνει ὁ ἅγιος Νικόλαος Καβάσιλας, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἔχουμε κοινὴ θέληση μὲ αὐτὸν ποῦ ἔχουμε κοινὸ αἷμα, γιὰ νὰ μὴ ἐμφανιζόμαστε σὲ ἄλλα ἐνωμένοι καὶ σὲ ἄλλα χωρισμένοι⁵. Ὅσο ὁ Χριστιανὸς δὲν συντονίζεται μὲ τὴν ζωὴ καὶ τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ, παραμένει φίλος τοῦ κόσμου.

Ἡ ἀσυμφωνία τῆς ζωῆς τοῦ Χριστιανοῦ μὲ τὴν ζωὴ καὶ τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ δὲν περιορίζεται στὸ ἐπίπεδο τῆς ἠθικῆς, ἀλλὰ ἐπεκτείνεται καὶ στὸ ἐπίπεδο τῆς ὄντολογίας. Ἀκριβέστερα πρέπει νὰ λεχθεῖ ὅτι ἀνάγεται τελικὰ στὸ ἐπίπεδο τῆς ὄντολογίας. Ἡ ἀσυμφωνία αὐτὴ συνιστᾷ ἓνα εἶδος πνευματικῆς σχιζοφρένειας, ποῦ δὲν σπανίζει καθόλου στὴν ζωὴ τῶν Χριστιανῶν, ἰδιαιτέρα στὴν ἐποχὴ μας. Βέβαια ἡ σχιζοφρένεια αὐτὴ ἀποτελεῖ ἀπὸ κάποια ἀποψη μιὰ γενικότερη πανανθρώπινη ἀσθένεια, ἀφοῦ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ὡς δημιουργήματα «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» εἰκονίζουν τὸν Χριστὸ καὶ πρέπει νὰ ζοῦν κατὰ τὸ θέλημα καὶ τὸ πρότυπό του, ἀλλὰ δὲν τὸ κάνουν.

Ἡ συμμόρφωση τῆς θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ θέλημα καὶ τὸ πρότυπο τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι καθόλου εὐκόλη οὔτε ἀπόλυτα κατορθωτὴ. Παραταῦτα εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴν παραμονὴ του στὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ γιὰ τὴν ταυτότητά του ὡς Χριστιανοῦ. Χωρὶς τὸν ἐπίμονο ἀγῶνα ἐναντίον τῆς ἁμαρτίας καὶ τὴν προσπάθεια γιὰ παραμονὴ στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἡ δωρεὰ ποῦ προσφέρεται ἐξαρχῆς σὸν πιστὸ μὲ τὰ μυστήρια παραμένει ἄγνονη καὶ ἀφανίζεται. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ ἄσκηση ἀποτελεῖ οὐσιώδη παράγοντα τῆς χριστιανικῆς ζωῆς καὶ ἡ ἠθικὴ ἀναπόσπαστο στοιχεῖο τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας.

Ὁ Χριστιανισμὸς ἔχει ἐμπειρικὸ χαρακτῆρα. Δὲν εἶναι θεωρία ποῦ συλλαμβάνεται διανοητικά, ἀλλὰ ἀλήθεια ποῦ βιώνεται ἐμπειρικά. Ἡ ἀλήθεια τοῦ

3. Βλ. Ἰω. 14,15 καὶ 15,9-10.

4. Βλ. Α' Ἰω. 3,24.

5. Βλ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΒΑΣΙΛΑ, *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς* 6, PG 150, 641D-644A.

Χριστιανισμού αποδεικνύεται με την βίωση του θελήματος του Θεού. Και η βίωση του θελήματος αυτού αποδεικνύει την θεία προέλευσή του: «Ἐάν τις θέλῃ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖν, γνώσεται περὶ τῆς διδαχῆς, πότερον ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἢ ἐγὼ ἂπ' ἑμαυτοῦ λαλῶ»⁶. Ὁ ἀπρόσιτος κατὰ τὴν οὐσία του Θεὸς ἀποκαλύπτεται στὸν κόσμον ὡς ζῶν Θεὸς μὲ τις ἐνέργειές του. Καὶ οἱ ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ φανερώνουν ὄχι μόνον τὸ εἶναι ἀλλὰ καὶ τὸ ἦθος τοῦ Θεοῦ.

Οἱ ἐντολές τοῦ Χριστοῦ, παρατηρεῖ ὁ Γέροντας Σωφρόνιος, εἶναι «ὡς πρὸς τὴν οὐσία τους, προβολὴ τῆς θείας ζωῆς στὸ γήινο ἐπίπεδο»⁷. Ἔτσι συμβαίνει μὲ τις ἐντολές νὰ προσφέρεται στὸν ἄνθρωπο ὁ ἴδιος ὁ Θεός, καὶ μὲ τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν νὰ ἔρχεται ὁ ἄνθρωπος σὲ προσωπικὴ σχέση καὶ κοινωνία μὲ τὸν Θεό. Ὅπως γράφει ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, ὁ Θεὸς Λόγος «ἐκάστη μυστικῶς ἐνυπάρχει τῶν οἰκειῶν ἐντολῶν... Ὁ τοίνυν δεχόμενος θείαν ἐντολὴν καὶ ποιῶν αὐτήν, τὸν ἐν αὐτῇ τοῦ Θεοῦ δέχεται Λόγον. Ὁ δὲ τὸν Λόγον διὰ τῶν ἐντολῶν δεξάμενος, δι' αὐτοῦ τὸν ἐν αὐτῷ φυσικῶς ὄντα συνεδέξατο Πατέρα, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ φυσικῶς ὄν συνεδέξατο Πνεῦμα»⁸.

Τὸ δόγμα καὶ τὸ ἦθος συμπλέκονται καὶ συνυφαίνονται σὲ ἀδιάρρηκτη ἐνότητα. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀναφερόμενος στὸ Βάπτισμα, μὲ τὸ ὁποῖο γίνεται ἡ ἔνταξη στὴν Ἐκκλησία καὶ τὶς ἠθικὲς προεκτάσεις του στὴν ζωὴ τῶν πιστῶν γράφει: «Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, ἵνα ὡς περὶ ἡγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν. Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγονάμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα»⁹.

Τὸ Βάπτισμα ἀποτελεῖ τὴν οὐσιαστικότερη τομὴ στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Μὲ αὐτὸ θεμελιώνεται ἡ νέα ὄντολογικὴ κατάσταση πού σφραγίζεται μὲ τὴν παρουσία τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ ἄνθρωπος γίνεται συμμετοχὸς στὸν θάνατο τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτὸ ἔχει ὡς συνέπεια καὶ τὴν συμμετοχὴ στὴν ἀνάστασή του. Πεθαίνει ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος, ἐνῶ τὸν θάνατο τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου διαδέχεται ἡ ζωὴ τοῦ ἐν Χριστῷ νέου ἀνθρώπου. Ἔτσι ὁ πιστὸς τοποθετεῖται σὲ καινούργια προοπτικὴ ζωῆς, στὴν προοπτικὴ τῆς θείας ζωῆς.

6. *Ιω.* 7,17.

7. ΑΡΧΙΜ. ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ (ΣΑΧΑΡΩΦ), *Ὁψόμεθα τὸν Θεὸν καθὼς ἐστι*, Ἔσσεξ Ἀγγλίας ⁵2010, σ. 175.

8. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Κεφάλαια περὶ θεολογίας καὶ οἰκονομίας* 2,70, PG 90,156D-157A.

9. *Ρωμ.* 6,4-5.

Ἡ προοπτική αὐτή ἐπεκτείνεται σαφῶς πέρα ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα μέτρα καὶ ὑπερβάλλει τὶς ἀνθρώπινες δυνατότητες. Πῶς νὰ ἀνταποκριθεῖ ὁμοῦ ὁ ἄνθρωπος στὴν προοπτική τῆς θείας ζωῆς; Πῶς νὰ ζήσει ὡς συμμετοχὸς τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ βαδίσει «ἐν καινότητι ζωῆς» ὡς κοινωνὸς τῆς ἀναστάσεώς του, ἐνῶ ἐξακολουθεῖ νὰ βρίσκεται μέσα στὸ κράτος τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου; Ἡ συμμετοχὴ στὸν θάνατο τοῦ Χριστοῦ σημαίνει κατάφαση καὶ ἐκούσια ἀποδοχὴ τοῦ θανάτου. Ὁ Χριστιανὸς ὁμοῦ δέχεται ἢ καὶ ἐπιλέγει ἐκούσια, ἂν χρειασεῖ, τὸν θάνατο, ἐπειδὴ πραγματοποιεῖται ἐν Χριστῷ. Δὲν εἶναι ἐραστὴς τοῦ θανάτου ἀλλὰ τῆς ζωῆς. Καὶ δέχεται ἢ ἐπιλέγει τὸν ἐν Χριστῷ θάνατο, ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ ἀληθινὴ ζωὴ. Μὲ τὴν προσήλωσή του στὸν Χριστὸ καὶ τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴ μπορεῖ ὁ πιστὸς νὰ πεθαίνει κάθε ἡμέρα¹⁰, γιατί μπορεῖ καὶ νὰ ζεῖ μὲ τὴν χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος «ἐν καινότητι ζωῆς».

Ἡ νέα αὐτὴ ζωὴ ἐκδιπλώνεται μὲ νέο ἦθος. Ἐκδιπλώνεται μὲ τὸ ἦθος τῆς ἀγάπης, ποὺ ἀποκαλύπτει ὁ Θεὸς στὸν κόσμο μὲ τὰ ἔργα του, καὶ τελικὰ μὲ τὴν ἐνανθρώπησή του. Αὐτὰ σημαίνουν ὅτι ὁλόκληρη ἡ περίοδος τῆς ζωῆς τοῦ Χριστιανοῦ μετὰ τὸ Βάπτισμα καὶ τὴν ἔνταξή του στὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ προσφέρεται ὡς περίοδος ἀφομοιώσεως τῆς ζωῆς τῆς θείας ἀγάπης, γιὰ τὴν ὁποία καὶ ἔχει ἐξαρχῆς δημιουργηθεῖ. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ζωὴ παρέχεται ὡς δωρεὰ καὶ τροφοδοτεῖται διαρκῶς μέσα στὴν Ἐκκλησία μὲ τὴν θεία Εὐχαριστία καὶ τὴν προσευχή, γιὰ νὰ ἐνεργοποιεῖται στὴν καθημερινὴ ζωὴ.

Πρωταρχικὴ σπουδαιότητα στὴν ἐνεργοποίησή αὐτὴ ἔχει ἡ θέληση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ δὲν ἐπενεργεῖ στὸν ἄνθρωπο παρὰ τὴν θέλησή του. Ὅπως ἐπισημαίνει ὁ ὁσῖος Μάρκος ὁ Ἐρημίτης, ἡ χάρη τοῦ Βαπτίσματος ἐλευθερώνει τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ αὐτὸς μὲ τὸ θέλημά του παραμένει ἐκεῖ, ὅπου ἀγαπᾷ, ἔστω καὶ ἂν βαπτίσθηκε, ἐπειδὴ εἶναι αὐτεξούσιος. Γι' αὐτὸ χρειάζεται νὰ πιέσει ὁ ἄνθρωπος τὸν ἑαυτό του, ὥστε νὰ ἀποφύγει κάθε ἐκτροπὴ πρὸς τὸ κακό, νὰ συμμορφωθεῖ πρὸς τὸν τύπο τῆς ζωῆς ποὺ ὑποδηλώνει τὸ Βάπτισμα καὶ νὰ μείνει σταθερὸς στὸ ἀγαθόν¹¹. Ἔτσι ἡ βίωση τῆς χριστιανικῆς ζωῆς προβάλλει ὡς θέμα ἐλευθερίας καὶ θελήσεως.

Ἡ θέληση τοῦ ἀνθρώπου νὰ παραμείνει στὴν ζωὴ τῆς ἐλευθερίας ποὺ παρέχει ἡ χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκφράζεται μὲ τὴν τήρηση τῶν θείων ἐντολῶν. Τηρώντας ὁ πιστὸς τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ ἀνταποκρίνεται στὸ ἔργο ποὺ ἀπερ-

10. Βλ. Α΄ Κορ. 15,31.

11. Βλ. ΜΑΡΚΟΥ ΕΡΗΜΙΤΟΥ, *Περὶ τοῦ θείου Βαπτίσματος*, PG 65,989.

γάζεται αυτός για την σωτηρία του, ἐκδηλώνει ἔμπρακτα τὴν ἀγάπη του ἀπέναντί του καὶ συντονίζει τὴν θέλησή του μὲ τὸ θέλημά του. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν καλλιεργεῖ τὴν συγγένειά του μὲ τὸν Θεὸ καὶ ὁδηγεῖται πρὸς τὴν ὁμοίωσή του.

Τὸ ἠθικὸ αἴτημα γιὰ καινούργια ζωὴ ἀποτελεῖ συνέπεια τῆς νέας ὄντολογικῆς καταστάσεως, ποὺ δημιουργεῖται μὲ τὴν παρουσία τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐνεργοποιεῖται μὲ τὴν δύναμη τῆς πίστεως. Ἡ παρουσία τῆς καινούργιας αὐτῆς ζωῆς σφραγίζεται μὲ τὸν πολλαπλὸ καρπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ποὺ εἶναι ἡ χαρὰ, ἡ εἰρήνη, ἡ μακροθυμία, ἡ χρηστότητα, ἡ πραότητα, ἡ ἐγκράτεια καὶ ὅλες οἱ παρόμοιες ἀρετές¹². Ἡ παρουσία τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου, ποὺ κατευθύνεται ἀπὸ τὸν ἐγωισμὸ καὶ τὴν φιλαυτία, παρεμποδίζει τὴν ἔλευση τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ὅμως ὁ ἄνθρωπος ταπεινώνεται καὶ ἀδειάζει τὴν καρδιά του ἀπὸ τὸν ἐγωισμὸ καὶ τὴν φιλαυτία, δημιουργεῖ τὸν ἀπαραίτητο χῶρο γιὰ τὴν ἐπίσκεψη καὶ τὴν ἀνακαινιστικὴ δράση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἡ ἀποσύνδεση τῆς θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ διεκδίκηση τῆς χριστιανικῆς ιδιότητος μὲ τὴν θεωρητικὴ μόνον ἀποδοχὴ τῆς πίστεως καὶ τὴν ἀπλή συμμετοχὴ στὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ἐκτροπή. Καὶ ἂν μὲν ἡ ἐκτροπὴ αὐτὴ ὀφείλεται σὲ ἀνθρώπινη ἀδυναμία καὶ ὁμολογεῖται ὡς ἀδυναμία, ἔχουμε τὸ φαινόμενο τῆς ἠθικῆς ἀσυνέπειας. Ἄν ὅμως αὐτὴ ἐκλαμβάνεται καὶ προβάλλεται ὡς ὀμαλὴ κατάσταση, τότε προκύπτει τὸ φαινόμενο τῆς ἠθικῆς αἰρέσεως. Στὴν πρώτη περίπτωσις ἡ κατάστασις θεραπεύεται μὲ τὴν μετάνοια τοῦ ἀνθρώπου. Στὴν δευτέρῃ περίπτωσις ἡ κατάστασις παραμένει γενικὰ ἀθεράπευτη, ἂν δὲν μεσολαβήσει θεολογικὴ ἀναθεώρησις.

Ἡ ὀρθόδοξη ζωὴ δὲν περιορίζεται στὴν ἀποδοχὴ τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος καὶ τὴν συμμετοχὴ στὴν ὀρθόδοξη λατρεία. Αὐτὰ ἀποτελοῦν προϋποθέσεις καὶ ἐφαλτήρια γιὰ τὴν πραγματοποίησι τῶν ἔργων τῆς πίστεως καὶ τὴν καλλιέργεια τῆς «ὁμοίθειας Θεοῦ»¹³ στὴν καθημερινὴ ζωὴ τοῦ πιστοῦ. Παραταῦτα ὁ παραμερισμὸς τῆς ἠθικῆς ἀπὸ τὴν ὀργανικὴ θέσι τῆς στὴν Ὀρθοδοξία δὲν ἐμφανίζεται μόνον στὴν πράξι, ἀλλὰ ὑποστηρίζεται τελευταίως ἀπὸ ὀρισμένους κύκλους καὶ θεολογικά. Ἔτσι βλέπουμε νὰ προβάλλεται, καὶ μὲ ἔμφαση ἀκόμα, ἡ ὀρθόδοξη διδασκαλία γιὰ τὴν ἀνακαίνισι καὶ θέωσι τοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς καμία σύνδεσι μὲ τὴν ἀσκητικὴ ζωὴ καὶ τὸν πνευματικὸ ἀγῶνα. Παρουσιάζεται δηλαδὴ ἡ ἀλήθεια τῆς Ὀρθοδοξίας ὡς θεωρητικὴ ὑπόθεσι καὶ παρα-

12. Βλ. Γαλ. 5,22.

13. Βλ. ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ, *Πρὸς Μαγνησιεῖς* 6,2. *Πρὸς Πολύκαρπον* 1,3.

μερίζεται ή πρακτική διάστασή της. Έτσι όμως μεταπίπτει αυτή σε στείρα ιδεολογία και νεκρώνεται ως αλήθεια ζωής.

Κατά τὸ παρελθὸν κάθε ὀλική ἢ μερική ἀμφισβήτηση τῆς ἀλήθειας γιὰ τὴν ἐν Χριστῷ ἀνακαίνιση καὶ θέωση τοῦ ἀνθρώπου ἀντιμετωπιζόταν καὶ καταδικαζόταν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία ὡς αἵρεση. Αὐτὸ ἔγινε, ὅπως γνωρίζουμε, μὲ τὶς περιπτώσεις τοῦ Ἀρείου, τοῦ Εὐνομίου, τοῦ Μακεδονίου, τοῦ Νεστορίου, τοῦ Εὐτυχοῦς καὶ ὄλων γενικὰ τῶν αἰρετικῶν. Στὸ ἴδιο ὅμως ἀποτέλεσμα, στὴν ἀμφισβήτηση δηλαδή τῆς ἀλήθειας γιὰ τὴν ἐν Χριστῷ ἀνακαίνιση καὶ θέωση τοῦ ἀνθρώπου, ὀδηγεῖ καὶ ἡ ἀποσύνδεση τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος καὶ τῆς ὀρθοδόξου λατρείας ἀπὸ τὴν ἠθική. Καὶ αὐτὸ σημαίνει ὅτι πάλι ἔχουμε τὸ φαινόμενο τῆς αἵρέσεως. Ἐδῶ ὅμως πρόκειται γιὰ ἠθική αἵρεση.

Ἡ ἠθική τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ἐφαρμογή τῆς δογματικῆς τῆς. Ὁ Θεὸς δὲν ἀποκάλυψε στοὺς ἀνθρώπους θεολογικὲς ἀλήθειες γιὰ νὰ ἱκανοποιήσει τὴν περιέργειά τους ἢ γιὰ νὰ πλουτίσει τὶς γνώσεις τους, ἀλλὰ γιὰ νὰ φανερώσει τὸ εἶναι του, ποὺ πρέπει νὰ τὸ ἔχουν ὡς πρότυπο καὶ νὰ τὸ μιμηθοῦν στὴν ζωὴ τους¹⁴. Δὲν ὑπάρχει δόγμα χωρὶς ἠθική διάσταση. Γι' αὐτὸ δὲν ὑπάρχει καὶ δογματικὴ αἵρεση χωρὶς ἐπιπτώσεις στὴν ἠθική. Ἡ ἠθικὴ ὅμως αἵρεση διαφέρει ἀπὸ τὴν δογματικὴ κατὰ τὸ ὅτι δὲν ἀμφισβητεῖ τὸ δόγμα, ἀλλὰ τὸ θεωρεῖ ἄσχετο πρὸς τὴν ζωὴ· τὸ βλέπει ὡς θεωρητικὴ διδασκαλία καὶ ὄχι ὡς δείκτη ζωῆς. Ἐτσι ἡ ἠθικὴ αἵρεση δὲν παρουσιάζει τυπικὰ κάποια παραχάραξη τοῦ δόγματος, ἀλλὰ υἱοθετεῖ οὐσιαστικὰ τὴν ἀχρήστευσή του καὶ ἀνοίγει τὴν λεωφόρο τῆς ἐκκοσμίκευσης. Αὐτὴ ἄλλωστε εἶναι σήμερα καὶ ἡ εὐρέως ἐπικρατοῦσα τάση στὸν προτεσταντικὸ κόσμο, ὅπου ἡ ἐκκοσμίκευση δὲν θεωρεῖται ὡς ἐκτροπὴ καὶ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀλλὰ ὡς φυσικὴ συνέχεια καὶ ἐξέλιξή του. Σὲ τελικὴ δηλαδή ἀνάλυση ἐδῶ ἔχουμε πλήρη ιδεολογοποίηση τῆς θεολογίας καὶ ὑπονόμευση τῆς ἠθικῆς, ἢ σωτηριολογικὴ ἀχρήστευση καὶ τῆς δογματικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς.

Ἡ σύνδεση τῆς ἠθικῆς ἢ καὶ γενικότερα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς μὲ τὴν θρησκευτικὴ πίστη ἢ τὸ θεολογικὸ δόγμα δὲν ἀποτελεῖ μόνον θεολογικὴ θέση, ἀλλὰ καὶ κοινωνιολογικὴ διαπίστωση. Ἄλλωστε ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἡ κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου συνδέονται ὀργανικὰ μεταξύ τους καὶ ἐκφράζουν τὴν ἔμφυτη κοινωνικότητά του σὲ δύο διαφορετικὰ ἐπίπεδα· ἡ πρώτη στὸ κατακόρυφο καὶ ἡ δεύτερη στὸ ὀριζόντιο. Εἶναι μάλιστα χαρακτηριστικὸ ὅτι οἱ πρῶτοι μεγάλοι

14. Βλ. π.χ. Α' Πέτρο. 1,15-16.

κοινωνιολόγοι, E. Durkheim, G. Simmel και Max Weber, ανέπτυξαν την κοινωνιολογία τους ξεκινώντας από την έρευνα της θρησκείας, την οποία και είδαν ως κεντρικό φαινόμενο της ανθρώπινης ζωής. Ο τελευταίος μάλιστα συνέδεσε, όπως είναι γνωστό, την γένεση του καπιταλισμού με τον Προτεσταντισμό και ειδικότερα με τον Καλβινισμό¹⁵.

Η θρησκευτικότητα ως κατακόρυφη κοινωνικότητα επηρεάζει την οριζόντια κοινωνικότητα του ανθρώπου, δηλαδή την κοινωνική, όπως και την ηθική ζωή του, αλλά και επηρεάζεται από αυτές. Και η πίστη σε κάποια θρησκευτική διδασκαλία δεν παραμένει άσχετη με την καθημερινή ζωή και πράξη. Η θρησκευτική πίστη αντανακλάται στην ηθική και την κοινωνική ζωή. Έτσι η Όρθοδοξία καλλιεργεί με την δογματική της διδασκαλία τον ορθόδοξο τρόπο ζωής. Γι' αυτό ενδιαφέρεται πάντοτε όχι μόνο για το ορθό δόγμα αλλά και για το ορθό ήθος. Τα πονηρά δόγματα οδηγούν σε διεστραμμένη ζωή, όπως και η διεστραμμένη ζωή υποβάλλει πονηρά δόγματα.

Πού όμως έγκειται ο ιδιαίτερος χαρακτήρας της Όρθοδοξίας; Η ταυτότητα του Χριστιανισμού συνοψίζεται στο Τριαδικό δόγμα. Χωρίς αυτό δεν υπάρχει Χριστιανισμός, δεν υπάρχει Όρθοδοξία. Γι' αυτό και η έπιμονή της Όρθοδοξης Έκκλησίας στην ορθή διατήρηση του δόγματος αυτού δεν αποτελεί μόνο θέμα πίστεως αλλά και ζήτημα ζωής. Η θεμελιώδης αρχή της χριστιανικής ηθικής είναι η αγάπη. Στο Τριαδικό δόγμα παρουσιάζεται η αρχή αυτή στην απόλυτη μορφή της: Ο ένας Θεός είναι Τριαδικός. Και τα τρία πρόσωπα της θεότητας είναι ο ένας Θεός, ο Θεός της αγάπης. Έτσι το Τριαδικό δόγμα προβάλλει ταυτόχρονα κατά τον τελειότερο τρόπο και την θεμελιώδη αρχή της χριστιανικής ηθικής, την αγάπη, που χαρακτηρίζει το πλήρωμα της χριστιανικής ζωής.

Έξάλλου η γνωστή κακοδοξία του Filioque έχει άμεσες επιπτώσεις στον τρόπο θεωρήσεως του προσώπου, της κοινωνίας και των διαπροσωπικών σχέσεων. Η κακοδοξία αυτή, που αποτελεί καρπό του δυτικού τρόπου σκέψης και της δυτικής θεολογίας, υποτάσσει το πρόσωπο στην ουσία. Έτσι έχουμε την θεολογική δικαίωση της μειώσεως της αξίας του προσώπου και της υποταγής του στο απρόσωπο σύνολο. Μέσα στο πνεύμα αυτό έρμηνεύεται εύκολα η γενικότερη τάση για όμογενοποίηση της κοινωνίας, όπως και η πολεμική ένα-

15. Βλέπε το κλασικό έργο του MAX WEBER, *Η προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού* (μετάφρ. Μ. Γ. Κυπραίου), Αθήνα 1978.

ντίον της με την προβολή άτομικῶν δικαιωμάτων πού παρερμηνεύουν την ἀλήθεια τοῦ προσώπου.

Ἡ Ὁρθοδοξία συνθέτει πίστη καὶ ἔργα, ἀλήθεια καὶ ζωὴ, ἔνταξη στὸν θεσμό καὶ βίωση τῆς χάριτος. Γι' αὐτὸ ἐκδιπλώνεται ταυτόχρονα ὡς «ἐν Χριστῷ ζωὴ» καὶ ὡς «κατὰ Χριστὸν ζωὴ». Ἡ «ἐν Χριστῷ ζωὴ» εἶναι ἡ νέα ὄντολογία. Ἡ «κατὰ Χριστὸν ζωὴ» εἶναι ἡ νέα ἠθικὴ ἢ ἡ νέα ἀσκητικὴ. Ἡ «ἐν Χριστῷ ζωὴ» ἀποτελεῖ τὴν ἐσωτερικὴ ὄψη τῆς «κατὰ Χριστὸν ζωῆς»· εἶναι ἡ βάση καὶ ὁ δείκτης της. Ἡ «κατὰ Χριστὸν ζωὴ» εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ της πλευρὰ ἢ ἡ βιωματικὴ φανέρωσή της. Χωρὶς τὴν «κατὰ Χριστὸν ζωὴ», δηλαδὴ χωρὶς τὴν μίμηση τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν του, δὲν μπορεῖ νὰ διατηρηθεῖ ἡ «ἐν Χριστῷ ζωὴ», δηλαδή ἡ παραμονὴ τοῦ πιστοῦ στὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, στὴν Ἐκκλησία.

Ἡ μίμηση τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ τήρηση τῶν ἐντολῶν του δὲν πρέπει νὰ ἐκλαμβάνονται ὡς ἐξωτερικὲς ἐκδηλώσεις ἢ ὡς τυπικὲς διαδικασίες, ἀλλὰ ὡς βιωματικὰ γεγονότα καὶ ἀθλήματα πίστεως, πού πραγματοποιοῦνται μὲ τὴν χάρη τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀγωνιστικὴ θέληση τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος καλεῖται νὰ ἀγωνιστεῖ, γιὰ νὰ ὑποτάξει πλήρως τὸ θέλημά του στὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ, ὅπως καὶ ἐκεῖνος ὡς ἄνθρωπος ὑπέταξε τὸ ἀνθρώπινο θέλημά του στὸ θεῖο θέλημα¹⁶. Ὅ,τι συντελέστηκε στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, πρέπει νὰ ἐπαναλαμβάνεται ὡς ἓνα βαθμὸ καὶ στὸ πρόσωπο κάθε πιστοῦ. Ἐδῶ γίνεται ἐμφανὴς καὶ ἡ ἰδιαίτερη σπουδαιότητα τοῦ Χριστολογικοῦ δόγματος γιὰ τὴν χριστιανικὴ ἠθικὴ.

Ἡ ἀναίρεση τῶν αἱρέσεων τοῦ Μονοφυσιτισμοῦ, τοῦ Μονοενεργητισμοῦ καὶ τοῦ Μονοθελητισμοῦ προσφέρει ἄριστη προστασία γιὰ τὴν ἀποφυγὴ ἀντιστοιχῶν ἠθικῶν αἱρέσεων. Ὅπως ὁ Χριστός, πού εἶχε δύο φύσεις, δύο ἐνέργειες καὶ δύο θελήσεις (τὴν θεία καὶ τὴν ἀνθρώπινη), ὑπέτασε τὴν θεία στὴν ἀνθρώπινη, ἔτσι καὶ οἱ Χριστιανοί, πού γίνονται κατὰ χάρη «θείας κοινωνοὶ φύσεως»¹⁷, καλοῦνται νὰ ὑποτάξουν στὴν θεία θέληση καὶ ἐνέργεια τὴν ἀνθρώπινη θέληση καὶ τὴν ἀνθρώπινη ἐνέργεια. Καλοῦνται νὰ ἀγωνιστοῦν, γιὰ νὰ ἀφομοιώσουν στὴν ζωὴ τους τὴν θεία ζωὴ καὶ νὰ συντονίσουν τὸ θέλημα καὶ τὶς ἐνέργειές τους μὲ τὸ θεῖο θέλημα καὶ τὶς θεῖες ἐνέργειες.

Τὸ ὁδοιπορικὸ τῆς χριστιανικῆς ζωῆς ἐκδιπλώνεται μὲ τὸν ἁγιασμό τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν τελείωσή τους μέσα στὴν κοινωνία τῆς θεώσεως, τὴν Ἐκκλη-

16. Βλ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΒΑΣΙΑ, *Περί τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς* 7, PG 150, 721D-724A.

17. Α' Πέτρο. 1,4.

σία, πού ὀδηγεῖ στήν οὐράνια Βασιλεία. Ἐκεῖ οἱ ἅγιοι δὲν βλέπουν μόνο τὴν δόξα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ μετέχουν σὲ αὐτήν, γιατί πλέον μία καὶ μόνη εἶναι ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων¹⁸. Ἡ ἀσύλληπτη αὐτὴ ἐνότητα μὲ τὸν Θεὸ καὶ τὸ ἀνυπέβλητο μεγαλεῖο πού συνεπάγεται αὐτὴ γιὰ τὸν ἄνθρωπο καθιστοῦν προφανὴ καὶ τὸν λόγο, γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ ἀνθρώπινη συνεργία καλεῖται νὰ ὑπερνικήσει τὰ ἀνθρώπινα μέτρα. Ὁ πιστὸς καλεῖται νὰ ἀπαρηνηθεῖ τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ ἀκολουθήσει τὸν Χριστό, «ὅπου ἂν ὑπάγη»¹⁹.

Ἡ πορεία αὐτὴ πραγματοποιεῖται ὡς συμπόρευση μὲ τὸν Χριστὸ μὲ τὴν τήρηση τῶν θείων ἐντολῶν. Ὁ βαθμὸς τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο φανερῶνει καὶ τὸν βαθμὸ τῆς ἀγάπης του πρὸς τὸν Θεό. Ὅπως καὶ ὁ βαθμὸς τῆς παραθεωρήσεως τῶν ἐντολῶν φανερῶνει τὸν βαθμὸ τῆς ἀπομακρύνσεώς του ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ τῆς προσηλωσεώς του στὴν φιλία τοῦ κόσμου καὶ τὴν φιληδονία. Ὅσο περισσότερο αὐξάνει ἡ ἀγάπη του πρὸς τὸν Θεό, τόσο πληρέστερη καὶ ἀκριβέστερη γίνεται καὶ ἡ τήρηση τῶν ἐντολῶν του.

Ἐδῶ ὅμως πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι ἡ τήρηση τῶν ἐντολῶν δὲν ἀναιρεῖ τὴν ἁμαρτία, ἀλλὰ διατηρεῖ τὸν πιστὸ στὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ στὸ κλίμα τῆς ἐλευθερίας πού παρέχει ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος. Ὁ ὄσιος Μάρκος ὁ Ἐρημίτης χαρακτηρίζοντας τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ ὡς ἐντολὲς ἐλευθερίας καὶ παρατηρεῖ ὅτι αὐτές «τοὺς ὄρους τῆς δοθείσης ἡμῖν ἐλευθερίας φυλάττουσιν»²⁰. Ἡ μυστηριακὴ συμμετοχὴ στὸν θάνατο καὶ τὴν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ ἐλευθερῶνει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ τὸν εἰσάγει στὴν ἐλευθερία τοῦ Πνεύματος. Ἡ παραμονὴ ὅμως τοῦ Χριστιανοῦ στὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ τελειώσή του στὴν ἐλευθερία τοῦ Πνεύματος εἶναι ἔργο τῆς θελήσεώς του.

Παραταῦτα ἡ ἀνθρώπινη θέληση δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἀρκετὴ γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Συχνὰ ὁ ἄνθρωπος θέλει νὰ τηρεῖ τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ζεῖ στὴν ἐλευθερία τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ δὲν τὸ κατορθώνει. Ἡ ἔλξη τοῦ κόσμου καὶ ἡ ροπὴ πρὸς τὴν ἁμαρτία κάμπτουν τὴν καλὴ θέλησή του καὶ τὸν ὀδηγοῦν στὸ κακό. Ἔτσι δὲν κάνει αὐτὸ πού θέλει, ἀλλὰ παρασύρεται σὲ πράγματα πού δὲν θέλει. Ποῦ ὀφείλεται αὐτό;

Αἰτία τοῦ φαινομένου αὐτοῦ εἶναι ἡ περιορῶσα ἀτμόσφαιρα, ὁ ἐθισμὸς στὴν ἁμαρτία καὶ ἀπουσία τῆς ἐμπειρίας τῆς ρήξεως τοῦ πιστοῦ μὲ τὸ πνεῦμα

18. Βλ. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Περὶ ἀποριῶν*, PG 91,1076C. Πρβλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, *Πρὸς Γαβριὴν* 17, ἔκδ. Π. Χρήστου, *Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, Συγγράμματα*, τόμ. 2, σ. 345.

19. Ἄποκ. 14,4.

20. ΜΑΡΚΟΥ ΕΡΗΜΙΤΟΥ, *Περὶ τοῦ θείου Βαπτίσματος*, PG 65,990;

τοῦ κόσμου. Συνήθως τὸ Βάπτισμα πραγματοποιεῖται σὲ νηπιακὴ ἡλικία καὶ ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως γίνεται ἀπὸ ἀνάδοχο. Ἀκολουθῶς ὁ βαπτιζόμενος ἀνατρέφεται μέσα σὲ ἐκκοσμικευμένη κοινωνία, πού ἀπὸ καιροῦ ἔχει ἐγκαταλείψει πολλὰ αὐτονόητα τῆς χριστιανικῆς ζωῆς. Ἡ ἀγωγή του κατευθύνεται ἀπὸ πνεῦμα μὲ ἀξίες ἀμφιβόλου περιεχομένου καὶ χωρὶς καμία ἐγγύηση γιὰ χριστιανικὴ προπαιδεία καὶ διαπαιδαγώγηση. Ἔτσι, ὁ ἄνθρωπος πού ἐντάσσεται στὴν Ἐκκλησία μὲ τὸν καθιερωμένο νηπιοβαπτισμό, μεγαλώνει ἐθιζόμενος σὲ τρόπους ζωῆς καὶ κοινωνικὰ αὐτονόητα ἄσχετα ἢ καὶ ἀντίθετα πρὸς τὴν χριστιανικὴ ζωή.

Ἡ χριστιανικὴ ζωὴ πού κατευθύνεται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ φαίνεται παρὰδοξη καὶ ἀσυντόνιστη μὲ τὸν κόσμο. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἐθισμὸς στὴν ἀπνεύματη ζωὴ τοῦ κόσμου δημιουργεῖ ἀρνητικὲς καταστάσεις γιὰ τὴν διαμόρφωση χριστιανικῆς συνειδήσεως καὶ τὸν συντονισμό τῆς θελήσεως τοῦ πιστοῦ μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἡ μὴ παραμονὴ ὅμως τοῦ πιστοῦ στὴν πορεία τῆς νέας ζωῆς πού ἐγκαινιάζεται μὲ τὸ Βάπτισμα τὸν ἀποξενώνει ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ δημιουργεῖ κατάσταση σχετικῆς ἀθεΐας, πού μόνο μὲ τὴν μετάνοια καὶ τὴν θερμὴ προσήλωση στὸν Χριστὸ καὶ τὸ θέλημά του μπορεῖ νὰ θεραπευθεῖ.

Ἡ μετάνοια καὶ ἡ ἐπάνοδος στὸν Χριστὸ καὶ στὴν ὁδὸ τῶν ἐντολῶν του προβάλλουν ὡς τὰ κύρια αἰτήματα γιὰ τὴν θεραπεία τῆς συμβατικῆς χριστιανικῆς ζωῆς. Ὁ Χριστιανὸς πού λησμονεῖ ἢ ἀκόμα καὶ δὲν συνειδητοποιεῖ τὴν θρησκευτικὴ του ταυτότητα, ἀλλὰ ἐθίζεται στὴν ἀπνεύματη κοσμικὴ ζωὴ χρειάζεται νὰ ξαναβρεῖ τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ ἀναζωογονηθεῖ μὲ τὴν βαπτισματικὴ χάρη πού ἔλαβε καὶ δὲν ἔπαυσε νὰ ὑπάρχει μέσα του. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι χρειάζεται νὰ ἐπιστρέψει στὴν καρδιά του, πού εἶναι τὸ κέντρο τῆς ὑπάρξεώς του, ἢ φυσικὴ βάση τοῦ νοῦ του καὶ ὁ τόπος τῆς συναντήσεώς του μὲ τὸν Θεό.

Ἡ ἐπιστροφή αὐτὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι δύσκολη καὶ ἀπαιτεῖ ἄσκηση σκληρὴ καὶ ἐπώδυνη, ἀνάλογα μὲ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἔκταση τῶν πνευματικῶν ζημιῶν πού ὑπάρχουν. Ἀπαιτεῖ νὰ καταπολεμηθοῦν τὰ πάθη καὶ οἱ ἐμπαθεῖς διαθέσεις πού προκλήθηκαν στὸν ἄνθρωπο κατὰ τὴν διάρκεια τῆς προηγούμενης ζωῆς του. Σὲ τελικὴ ἀνάλυση ἀπαιτεῖ τὴν ἀπάθεια, πού δὲν εἶναι ἡ νέκρωση τοῦ παθητικοῦ τῆς ψυχῆς, δηλαδή ἡ ἀχρήστευση τῶν ψυχικῶν ἢ τῶν φυσικῶν δυνάμεων, ἀλλὰ ὁ ἐπαναπροσανατολισμὸς τους πρὸς τὸ ἀγαθό. Ἡ ἀνθρώπινη φύση δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ «καλὴ λίαν». Τὰ πάθη καὶ οἱ ἐμπαθεῖς διαθέσεις ἀποτελοῦν παρὰ φύση ἐκτροπές, πού δημιουργοῦνται ἀπὸ τὴν παράχρηση τῶν ψυχικῶν δυνάμεων. Ἐκεῖνο λοιπὸν πού χρειάζεται εἶναι ἡ θεραπεία τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἐνεργοποίηση τῶν δυνάμεων του κατὰ τὶς προδιαγραφές τῆς

φύσεώς του. Πραγματική απάθεια είναι ή κατάσταση εκείνη, κατά την οποία ο άνθρωπος είναι άκρως ένεργοποιημένος προς τὸ ἀγαθόν.

Στὴν βάση τῆς ἀσκήσεως γιὰ τὴν προσέγγιση τῆς απάθειας βρίσκεται καὶ πάλι ἡ θέληση τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ἀτομικὸ θέλημα περιορίζει ἀσφυκτικὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου ὡς προσώπου. Τὸ θέλημα αὐτὸ ἀνυψώνεται ὡς ἀνυπέρβλητο τεῖχος ἀνάμεσα σὲ αὐτὸν καὶ τὸν Θεό²¹. Τὸν ἐγκλωβίζει στὸν ἑαυτό του καὶ ἐμποδίζει τὴν καρδιά του νὰ πλατυνθεῖ καὶ νὰ χωρέσει μέσα τῆς τὸν Θεὸ καὶ τὸν πλησίον. Ἄν δὲν ἀναιρεθεῖ τὸ ἐμπόδιο αὐτό, δὲν μπορεῖ νὰ ἀνακαινισθεῖ ὁ ἄνθρωπος καὶ νὰ ζήσει τὴν ἐλευθερία τοῦ Πνεύματος. Γι' αὐτὸ ἡ χριστιανικὴ ζωὴ εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένη μὲ τὴν ἀσκησιμότητα. Ἡ νηστεία, ἡ ἀγρυπνία, ἡ προσευχή, ὁ αὐτοέλεγχος, ἡ ὑπακοή, ἡ καταπολέμηση τῶν παθῶν καὶ ὅλος γενικότερα ὁ πνευματικὸς ἀγώνας, δὲν ἀφοροῦν μόνο τοὺς μοναχοὺς ἀλλὰ καὶ ὅλους ἀνεξαιρέτα τοὺς Χριστιανούς.

Ἐξάλλου ἡ ὀρθόδοξη χριστιανικὴ ἀσκησιμότητα εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένη μὲ τὴν ἡσυχία. Ὁ ὀρθόδοξος ἀσκητισμὸς εἶναι ἡσυχαστικὸς. Καὶ ἡ ἡσυχία κατὰ τὴν ὀρθόδοξη διδασκαλία δὲν εἶναι ἄγονη καὶ παθητικὴ στάση, ἀλλὰ ἄκρως ἐνεργητικὴ καὶ δημιουργικὴ κατάσταση. Εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ ἡσυχία, ἡ ἡσυχία τῆς καρδιάς, ποὺ ἐπιδιώκεται «διὰ σπουδὴν καὶ νῆψιν τῶν ἔνδον»²², καὶ εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὸν καθένα ποὺ παίρνει στὰ σοβαρὰ τὸ θέμα τῆς σωτηρίας του. Ἄν δὲν φροντίσει ὁ πιστὸς νὰ εἰσέλθει στὴν καρδιά του, νὰ τὴν καθαρῶσει καὶ νὰ ἐπαναφέρει ἐκεῖ τὸν διασκορπισμένο νοῦ του, ὥστε νὰ ἐνοποιηθεῖ ἡ διασπασμένη ὑπαρξὴ του, δὲν μπορεῖ νὰ βρεῖ οὔτε τὸν πραγματικὸ ἑαυτό του οὔτε τὸν Θεό. Ὅταν ὅμως εἰσέλθει στὸ «ταμεῖο» τῆς καρδιάς του, τότε βρίσκει ὄχι μόνο τὸν πραγματικὸ ἑαυτό του ἀλλὰ καὶ τὸν Θεό, γιατί ἕνα εἶναι τὸ ταμεῖο τῆς καρδιάς καὶ τὸ οὐράνιο ταμεῖο, καὶ «ἐν μιᾷ εἰσόδῳ θεωρεῖ τὰ ἀμφοτέρωτα»²³.

Ἡ ἡσυχαστικὴ αὐτὴ περισυλλογή, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν πεμπτοσύνη τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ἐγένετο σήμερον ἄκρως προβληματικὴ ὄχι μόνο γιὰ τὸν πιστὸ ποὺ ζεῖ μέσα στὸν κόσμον ἀλλὰ ἀκόμα καὶ γιὰ τὸν μοναχό. Ὁ θόρυβος τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ἡ ταχύτητα τῶν πολλαπλῶν ἐξελίξεων, ἡ φύση καὶ ἡ πολυδιάσπαση τῶν κοινωνικῶν ρόλων μέσα στὸ γενικότερο πνεῦμα τῆς ἐκκοσμηκείσεως διαμορφώνουν ἕναν νέον τύπον ἀνθρώπου, τὸν «κοινωνιολογικὸ ἄνθρωπον» (homo

21. «Τὸ θέλημα τοῦ ἀνθρώπου τεῖχος ἐστὶ χαλκοῦν ἀναμέσον αὐτοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ πέτρα ἀντιδέουσα». *Γεροντικόν*, Ἀββᾶ Ποιμένος 54.

22. ΦΙΛΟΘΕΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, *Ἐγκώμιον εἰς Γρηγόριον Παλαμᾶν*, PG 150, 555C.

23. Βλ. ΙΣΑΑΚ ΣΥΡΟΥ, *Λόγος* 30, ἐκδ. Ἰω. Σπετσιέη, σ. 127.

sociologicus), πού κατευθύνεται από τὰ νήματα τῆς κοινωνίας καὶ ἐξαντλεῖται στοὺς ρόλους τῆς²⁴. Ἡ ἐκκοσμίκευση εἰσχωρεῖ στὴν συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπιρεάζει τὴν δομὴ τῆς. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς μὲ τὸ μονοδιάστατο καὶ διασπασμένο εἶναι τοῦ ἀποξενώνεται ἀπὸ τὴν ἀναζήτηση τῆς καθολικῆς ἀλήθειας καὶ περιορίζεται στὶς ἐπιμέρους χρηστικὲς ἀλήθειες πού τοῦ προσφέρουν ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ τεχνολογία.

Ἡ χριστιανικὴ ζωὴ ἔχει ἀπεριόριστο βάθος, ὕψος καὶ πλάτος. Θεμελιώνεται στὴν βαθειὰ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου, ἀνυψώνεται στὴν ἀπειρότητα τῆς θείας ζωῆς καὶ ἀγκαλιάζει ὁλόκληρη τὴν κτίση. Βρίσκεται πέρα ἀπὸ κάθε ἐθνικὸ, φυλετικὸ, κοινωνικὸ, πολιτιστικὸ καὶ πολιτικὸ περιορισμὸ, ἀναδεικνύοντας τὴν καθολικότητα καὶ τὴν παγκοσμιότητα τοῦ προσώπου. Δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ κανέναν, ἀλλὰ προσεγγίζει περισσότερο τοὺς ταπεινωμένους, τοὺς ἀνέστιους, τοὺς περιφρονημένους. Δὲν συνδέει τὴν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν κοινωνικὴ του ἐπιφάνεια ἀλλὰ μὲ τὴν ἐσχατολογικὴ του κλήση.

Ἡ ἐμπέδωση τῆς ἐκκοσμικεύσεως στὴν ἐποχὴ μας δυσκολεύει ἀφάνταστα τὴν βίωση τοῦ Εὐγγελίου τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλὰ αὐτὸ ἐξαρχῆς δὲν ἦταν «κατὰ ἄνθρωπον»²⁵. Ἐξάλλου ἡ μαρτυρία τοῦ Εὐγγελίου δὲν γίνεται μὲ μετριασμοὺς καὶ προσαρμογὲς πρὸς τὸ κοσμικὸ πνεῦμα. Καὶ ἡ σάρκωσή του μέσα στὸν κόσμος δὲν συντελεῖται μὲ ἐπιστημονικὲς μελέτες καὶ θεολογικὲς θεωρίες, ὅσο χρήσιμες καὶ ἂν εἶναι αὐτὲς ἰδιαίτερα στὶς ἡμέρες μας. Ἐκεῖνο πού προπαντὸς χρειάζεται, εἶναι ἡ βιωματικὴ ἐμπειρία· εἶναι ἡ παρουσία ἀνθρώπων, πού προπαθοῦν νὰ μείνουν πιστοὶ στὴν ἀλήθεια τοῦ Εὐγγελίου.

Στὰ ἀποφθέγματα τῶν ἀσκητῶν τῆς ἐρήμου διασώζεται ἡ ἀκόλουθη στιχομυθία: Οἱ πατέρες τῆς Σκήτεως ρώτησαν· ποιοὶ ἦταν τὸ ἔργο μας; Ὁ ἀββᾶς Ἰσχυρίων τοὺς ἀπάντησε· ἐφαρμόσαμε τίς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ. Τότε ἐκείνοι εἶπαν· αὐτοὶ πού θὰ ἔρθουν μετὰ ἀπὸ ἐμᾶς τί θὰ κάνουν; Ὁ ἀββᾶς εἶπε· θὰ μπορέσουν νὰ κάνουν τὰ μισὰ ἀπὸ ὅσα κάναμε ἐμεῖς. Ἐκεῖνοι ξαναεῖπαν· καὶ αὐτοὶ πού θὰ ἔρθουν μετὰ ἀπὸ ἐκείνους τί θὰ κάνουν; Καὶ ὁ ἀββᾶς εἶπε· δὲν θὰ μπορέσουν νὰ κάνουν τίποτα, γιατί θὰ τοὺς βρεῖ πειρασμοί· καὶ ὅσοι βρεθοῦν τότε δόκιμοι, θὰ εἶναι μεγαλύτεροι καὶ ἀπὸ ἐμᾶς καὶ ἀπὸ τοὺς πατέρες μας²⁶.

24. Γιὰ περισσότερα βλ. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ Γ., *Ὁρθόδοξη θεολογία καὶ κοινωνικὴ ζωὴ*, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 64-65. Πρὸβλ. DAHRENDORF R., *Homo sociologicus*, Köln-Opladen 1970.

25. Βλ. *Γαλ.* 1,11.

26. *Ἀποφθέγματα ἁγίων Γερόντων* (Περὶ τοῦ Ἀββᾶ Ἰσχυρίωνος), PG 65, 241D-244A.